

LA BALMA D'EN PERE COIX

JOAN LÓPEZ I CORTIJO

Aquest article parla de la troballa d'una masia en ruïnes que mai no havia figurat en cap mapa, una masia probablement mai vista pels excursionistes i historiadors i a penes coneguda entre els habitants de la zona. La veritable singularitat d'aquesta construcció, però, és que es tracta de la casa troglodítica més notable del Montseny. En una muntanya tan dissecionada pels estudiosos, aquest fet cal considerar-lo insòlit. Per aquest motiu, les ratlles que segueixen són més el fruit d'una sorpresa que d'una recerca històrica.

Una nit d'hivern de 2002 em trobava a can Bellit d'Aiguafreda, reunit amb uns representants dels caçadors d'Aiguafreda i dels caminaires de Sant Martí de Centelles. El motiu era arreplegar informació per al nou mapa del Montseny que l'editorial Alpina havia de publicar. M'interessava, sobretot, obtenir més dades d'alguns corriols que travessen els faldars occidentals de la Calma, i que els caçadors procuren mantenir amagats. A la reunió assistiren, entre altres, membres de la família Vila, originaris del Clot de la Móra, que són bons coneixedors d'aquella regió. Les hores passaren ràpides en aquell casalot tan gèlid i a mitjanit, quan el fred ja ens havia liofilitzat les extremitats, vam donar per acabada la reunió.

Camí de casa, donava voltes a un dels camins de què m'havien parlat i que prometia ser interessant, un corriol que unia el Clot i la Perera, tot passant –segons em van especificar– pel sot de la Palanca, el serrat del Morro, la carena Xica i la Bauma. Per un article de mossèn Pladevall (*Monografies del Montseny*, 13) sabia que a la parròquia de la Móra havia existit una casa anomenada “la Balma”, i potser aquest camí m'ensenyaria l'emplaçament d'aquella masia que desconeixia. Tan bon punt tingués una oportunitat, aniria a seguir-lo.

Per aquells dies ja corria pel Montseny un home singular, en Pere Piqué, un avi de Taradell, esprimatxat i nerviós, que estava posseït per una obsessió: veure amb els seus propis ulls totes les masies ruïnoses del Parc Natural del Montseny. (Aquest home, que empaitant ruïnes s'ha trobat a les portes de la mort més d'un cop, a causa dels escurçons i dels pous perduts pel bosc –on té propensió a caure–, és a hores d'ara la persona que ha vist totes les masies perdudes de la muntanya.) Amb en Ruïnes –motiu amb què algú l'ha batejat amb encert– vam estar mirant els meus mapes de camp, per tal d'intentar situar les seves troballes. Em va advertir d'un error en la situació del topònim de la Bauma, que jo havia escrit a l'obaga del turó de la Perera. No només m'assegurava que calia desplaçar-lo a la solana, sinó que es tractava d'una

barraca anomenada "can Pere Coix", obrada en una espluga. Preguntat en Jaume Vila, del Clot, em va confirmar que, efectivament, can Pere Coix i la Bauma eren llocs diferents, i que sota el turó de la Perera, a la solana, s'amagava aquella barraca.

El 14 d'abril es va produir la troballa, per dir-ho d'alguna manera. A les nou del matí érem tota una colla al restaurant de coll Formic, mirant, desencisats, una pluja fina i lenta que semblava no tenir cap pressa per marxar. Teníem una excursió programada a la Calma, i, és clar, amb aquell dia gris i boirós la deserció va ser quasi general. Els pocs que ens hi vam quedar vam aprofitar una treva en el temps per sortir a estirar les cames. L'itinerari previst ja no era possible però, vés per on, se m'oferia una bona ocasió per a anar a la Móra i buscar aquell corriol de la Perera.

Així, doncs, ens dirigírem al Clot i, un cop a la casa, vam començar a seguir de memòria les explicacions d'en Jaume Vila. L'inici va resultar decebedor: de la casa estant vam baixar a creuar la riera per una antiga pista sense interès. A l'altra riba del sot, però, va aparèixer un corriol net i fosc que s'endinsava en l'alzinar. Ja sabeu que en dies grisos i humits, el bosc llueix com si fos nou, i aquell caminet amb els marges recoberts de molsa em va semblar encantador. Finalment, arribàrem al que havia de ser la Bauma: unes petites viseres de gres a la vora del camí, tan insignificants, però, que vaig dubtar de ser al lloc correcte. La il·lusió de trobar l'antiga casa de la Bauma s'havia esvaït com un fum.

Arribats a la masia de la Figuera, ens vam quedar bocabadats davant de l'espectacle del salt de la Vermella que, revingut per les pluges, udolava llunyà des de l'altre cantó del profund sot de Vallcambrils. Camps a través, passàrem per davant del mas de la Perera i de seguida ens plantàrem als peus del turó de la Perera, a l'indret on havíem de començar a buscar les ruïnes de can Pere Coix.

Per aquell sector s'estira una graonada llarga, un petit cingle dissimulat per l'alzinar que puja pel caire. Abocat al caire d'aquest replà rocós, t'adones que el ressalt és important, malgrat que la panxa del cingle i l'espessor de l'alzinar impedeixen veure –però no intuir– les possibles cavitats que s'obren per sota.

Resseguint el caire del cinglet, aviat vam descobrir-hi un baixador, que tot desgrimpant ens va permetre situar-nos a la base de la paret balmada. Avançàvem ajupits per la malesa, cingle enllà, en direcció al punt on el sostre es feia més alt. Tot d'una ens va aturar el pas una paret d'obra, tota una casa amagada sota la cinglera: la masia troglodítica més gran del Montseny!

BALMES AL MONTSENY

La paraula *balma* fa referència a una cavitat sota un cingle, una cavitat que no arriba a ser ni gaire fonda ni gaire fosca. La pronúncia local, molt estesa, és *bauma*. *Esplugu* és sinònim, encara que al Montseny no se sent gaire.

El substrat silícic de la serralada no ha afavorit la formació de balmes ni, per tant, de topònims amb aquest genèric. Les poques balmes existents al Montseny es troben en la seva majoria en el massís de la Calma, on afloren estrats sedimentaris.

L'única mostra d'habitatge troglodític –llevat de can Pere Coix– és can Bauma, maset ruïnós amagat sota el camí d'Aiguafreda a can Serra de l'Arca. Precisament entre aquestes dues cases hi ha una gran visera de gres vermell suspesa damunt del camí, coneguda com la bauma de Can Serra. A prop d'Aiguafreda de Dalt, sota la Casanova del Bruguer i damunt de la riera de l'Afrau, hi ha la bauma de Gusuac, abric allargassat obert també en un estrat de gres. Un altre topònim referit a aquesta mena de cavitats és la bauma del Foradot (el Brull), excavada en el caire dels cingles del Saní, damunt la riera del Pujol. No és gaire gran i algú la fa servir per aixoplugar-hi ruscós. Entre el clot de la Móra i la Perera, venint pel caminet del serrat del Morro i la carena Xica, hi ha la Bauma (de la Perera), cavitat que passaria desapercebuda si no fos pel nom; de fet, ja n'hem parlat. També hi ha un altre indret anomenat així, la Bauma, al fons del sot de Vall-llossera, entre els masos del Bellit i del Passerell (Tagamanent). Es tracta d'un roc arrodonit, sota el qual hi ha una cavitat de poca alçada, com la boca d'una bústia. Al Matagalls, a prop del collet del Turó Gros del Pujol (Viladrau), ran del camí de la Goitadora, hi ha un abric excavat en l'esquist, també anomenat la Bauma. Els pastors l'utilitzaven com a aixopluc, i encara s'hi coneixen algunes deixalles abandonades pel darrer estadant.

LA BAUMA D'EN PERE COIX

La casa d'en Pere Coix està construïda a 950 metres d'altitud, sota una visera de gres vermell de la carena de la Perera. Aquest cinglet s'estira entre

les feixes de la Perera i el turó del mateix nom. La casa està orientada al SW, és a dir, de cara al profund sot de la Figuera o de Vallcambrils, com es deia antigament. Les coordenades UTM són x: 462559, y: 044221.

En l'extrem més pròxim a la Perera, on hi ha l'entrada natural que permet accedir a peu a la base del cingle, hi ha el corral, també balmat, ruïnós i d'aspecte medieval.

L'edifici de can Pere Coix és més a llevant, i l'alzinar l'amaga totalment. Està encastat en un entrant angulós del cingle, de tal manera que només amb una façana i una paret lateral es va poder tancar el recinte de l'habitatge. La façana arriba fins al sostre de la balma, i amenaça d'ensorrar-se qualsevol dia. Amida uns 7 metres de llarg per uns 3 metres d'alçada. Té una porta –baixeta, d'un metre i mig– i una única finestra. Cap llinda està gravada amb alguna suposada data de construcció de la casa. La paret lateral té una fondària màxima de 3,7 metres. Al l'interior només hi ha una pila de runa i molts excrements de toixó. La planta té uns 25 m². Tampoc no s'hi aprecien vestigis de marcs o bigues de fusta, fet que fa pensar en una època d'abandó de la casa força reculada.

De la història d'aquesta balma obrada, en sé ben poca cosa. Cap persona entrevistada recorda haver-la vist habitada, tot i que el nom de Pere Coix fa pensar en un personatge modern, recent, vinculat a algun estadant ocasional que devia reutilitzar com a habitatge una obra preexistent. Aquesta obra, però, no és una simple barraca; és un edifici notable, d'època incerta, però presumiblement força antiga. De moment, l'única ajuda era l'article esmentat, que citava el document que feia referència a la Bauma: un cens parroquial

escrit entre... els segles XVII i XIX! Es tracta d'un marge de temps molt ampli per poder precisar l'època de construcció de la casa.

A part d'alguns antics pagesos de la zona, ningú més tenia constància d'aquesta casa, ni tan sols els propietaris de la finca. Probablement, ja no devia estar habitada durant el segle XX. Així que vaig capbussar-me en la documentació del segle XIX guardada a l'ajuntament de Tagamanent, però cap empadronament ni amillarament parlava de la Balma. No hi havia més remei que anar a Vic, a l'Arxiu Episcopal, i consultar el document que mencionava mossèn Antoni Pladevall: el *Llibre Sacramental, Baptismes i Defuncions, 1636-1838*. Aquest cop va haver-hi més sort. Va aparèixer una nota que deia així: "Obit Pere F(r)exes Albat. Dimecres als nou de Abril de MDCXXXVII en lo cementiri o fossar de la Móra fonch donada eclesiastica sepultura al cadaver de Pere F(r)exes Albat, fill de Pere F(r)exes y de Maria muller [...] habitants a la Balma, albat de alguns 18 mesos poch mes o menos [...]". Ara sí: per fi, alguna referència a un habitatge que començava a resultar enigmàtic. Malgrat que la casa no hi figura amb el nom actual, totes les peces encaixen, ja que no hi ha cap altra balma obrada a la parròquia de la Móra i, a més, el nom del cap de casa és Pere, precisament. (Cal suposar que el rector de la parròquia deuria negar-se a registrar els motius i malnoms d'origen popular, fet que explicaria l'absència del nom de can Pere Coix en els censos parroquials.) Així, doncs, la Bauma era habitada a finals del segle XVII. Potser va ser construïda durant aquesta centúria, perquè no la recull el fogatge de 1553. De l'època d'abandó, tampoc no en sabem gran cosa, excepte que a mitjan segle XIX ja no constava als censos municipals.

Referent al nom de la casa, encara queda un cap per lligar. El topònim la Bauma, que abans he esmentat, és en realitat una abreviació de "Bauma de la Perera". Em resulta estrany, aquest nom tan contundent per a una discreta cavitat tan allunyada d'aquella casa. No es podria tractar d'un cas de desplaçament d'un topònim? No és més lògic que la veritable Balma de la Perera fos la balma d'en Pere Coix, i que aquell nom hagi quedat fossilitzat i desplaçat a un indret pròxim, a causa del progressiu oblit d'una casa tan amagada?

En l'àmbit del territori català, la bauma d'en Pere Coix és irrellevant i no es pot comparar amb masies troglodítiques de les dimensions del puig de la Balma (Mura), de l'espluga de Cuberes (Gerri de la Sal) o de les coves de Lavansa (Vilanova de Meià), per citar alguns exemples. Ara bé, dins del context montsenyenc és un exemple únic d'aquest tipus d'habitatge arcaic, que no defraudarà els amants de la nostra muntanya.